

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
-----------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Γέννηση και εξέλιξη του νέου μικροαστού

1.1. Από τις συλλογικές επιθυμίες στην ατομική κατανάλωση εμπορευμάτων	11
1.2. Από τον εμφύλιο στην εθνική αντίσταση και από το γιαπί στο χρηματιστήριο	13
1.3. Τα χρόνια της εθνικής ευημερίας	19
1.4. Η κρίση και ο νέος μικροαστός	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Μια επιτροπή κατοίκων στην ακμή της:

Μαφία, Φασίστες και Μυστικές υπηρεσίες στον Άγιο Παντελεήμονα

2.1. Η μαφία: Ορισμένοι βασικοί παίκτες του Αγίου Παντελεήμονα, λίγα χρόνια πριν	27
2.2. Ο ταξικός πόλεμος: Στρατιωτικοποιημένη εργασία στον Άγιο Παντελεήμονα	31
2.3. Εξέγερση και αντιεξέγερση στο ανοιχτό στρατόπεδο συγκέντρωσης	34
2.4. Φουλ του μπάτσου με ρηγάδες: Ο Άγιος Παντελεήμονας μεταξύ μαφίας και μυστικών υπηρεσιών	38
2.5. Πογκρόμ: Τάξη επικρατεί στον Άγιο Παντελεήμονα	43
2.6. Συμπεράσματα από τον Άγιο Παντελεήμονα	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Μια επιτροπή κατοίκων στα σπάργανα:

Ρατσισμός στο Μοσχάτο και στον Ταύρο

3.1. Το πεδίο δράσεως Μοσχάτο	49
3.2. Η «επιτροπή ενάντια στην καύση καλωδίων» σε φάση ενηλικίωσης. Χειμώνας - Καλοκαίρι του 2011	51
3.3. «Θέλουμε να μας οργανώσετε»: Από την καύση καλωδίων στον ξενώνα μεταναστών. Άνοιξη-Καλοκαίρι 2011	57
3.4. Ενάντια στις πόρνες του Μοσχάτου ένα καλοκαιρινό βράδυ	62
3.5. «Θέλουμε να μας οργανώσετε»· γενικώς	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Οι επιτροπές κατοίκων και η δράση εναντίον τους	67
--	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	75
--------------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ετούτο εδώ είναι ένα κείμενο με παράδοξο τίτλο: Κατάδυση στο μέλλον του ελληνικού φασισμού. Όπως γνωρίζουμε καλά, οι κάθε λογής καταδύσεις είναι δουλειές που είθισται να εξελίσσονται προς τα κάτω. Το «μέλλον» από την άλλη, το 'χουμε συνηθίσει να πηγαίνει παρέα με το επίθετο «λαμπρό»· σηματοδοτούμε έτσι τις αντιλήψεις μας για την ιστορία ως διαρκή πρόοδο. Με άλλα λόγια, 29 κατασκευαστές ιστορίας θα συμφωνήσουν: οι καταδύσεις στο μέλλον είναι πράξη εξόχως αντιφατική. Τι στο διάολο δηλαδή! Αν πρέπει σώνει και καλά να «καταδυθούμε» κάπου, αυτό είναι το παρελθόν (σκόνες κι αράχνες εδώ, βαρεμάρα και παλιά βιβλία).

Οι πηγές αυτού του παράδοξου μάς είναι εξαιρετικά οικείες. Ενάμιση χρόνο πριν, στήσαμε την μπροσούρα με τίτλο «Ο Φασισμός χωρίς Σβάστικα» γύρω από μια παλιά διαπίστωση του Βάλτερ Μπέντζαμιν: Η έκπληξη που τα όσα συμβαίνουν είναι «ακόμη και σήμερα» εφικτά, δεν έχει καμία αξία – εκτός ίσως από το να μάς δείξει ότι οι αντιλήψεις που τη γέννησαν ήταν εξαρχής ριζικά λανθασμένες. Σήμερα οι καταδύσεις στο μέλλον παραμένουν παράδοξες γιατί, όσον αφορά την ελληνική κοινωνία, ο Μπέντζαμιν μπορεί να κρώζει όσο θέλει· η έκπληξη είναι πολύ πιο εύκολη συναισθηματικά και πρακτικά από την αλλαγή των αντιλήψεων - η αυτοκριτική από την άλλη, καθόλου δεν είναι το δυνατό μας σημείο.

Μοιραία λοιπόν, τα γεγονότα του περασμένου χρόνου εξέπληξαν παραπλανητικά και ξεχάστηκαν αστραπιαία - όσο αστραπιαία επιβάλλει η δημοφιλέστατη τακτική της στρουθοκάμηλου. Σε ορισμένους κύκλους ήδη θεωρούνται πασέ, αποτρόπαιες εκδηλώσεις μιας στιγμιαίας εκτροπής που καλύτερο θα ήταν να ξεχαστεί. Όχι για εμάς. Δεν ξεχάσαμε την απεργία πείνας των 300 μεταναστών εργατών και την αντιμετώπισή της από το σύνολο του ελληνικού πολιτικού φάσματος. Δεν ξεχάσαμε την στρατιωτική κατοχή του κέντρου της Αθήνας με αφορμή μια κατάληψη της νομικής που στην πραγματικότητα ουδέποτε συνέβη.¹ Δεν ξεχάσαμε το δεκαπενθήμερο ρατσιστικό πογκρόμ του Μάη στο

¹ Σχετικά δες το «Τέσσερις Μέρες που δεν (θέλει να) τις θυμάται κανένας: Η Κατάληψη της Νομικής και η Στρατιωτική Κατοχή του Κέντρου την Τελευταία Εβδομάδα του Γενάρη», περιοδικό Antifa #22, 3/2011.

κέντρο της Αθήνας που ακολούθησε την δολοφονία του Μάνου Καντάρη. Λέμε, όπως λέγαμε και τότε που συνέβαιναν, ότι αυτά τα τρομερά γεγονότα, από τη μια δεν ήταν τόσο παράδοξα όσο θα ευχόμασταν και από την άλλη δεν ήταν τόσο εκπληκτικά που δεν θα επαναληφθούν. Αντιθέτως: στα χρόνια που έρχονται θα αποτελούν όλο και περισσότερο την κανονική λειτουργία της κοινωνίας μας.

Δεν είναι επισφαλείς τέτοιες προβλέψεις, αντιθέτως σιγουρεύουν με κάθε μέρα που περνάει. Ο ελληνικός φασισμός καλπάζει. Και είναι αυτός ο καλπασμός του τόσο προβλέψιμος, όσο όλες οι διαδικασίες με βαθιές ιστορικές ρίζες. Σε τούτη τη χώρα βέβαια, όταν μιλάει κανείς για «ιστορικές ρίζες» πρέπει να προσέχει. Εδώ οι λωτοφάγοι διαβάζουν σαν τρελοί. Η αποτελεσματικότητα και η κρυφή αυταρέσκεια με τις οποίες ψάχνουν τις ρίζες του σημερινού φασισμού στην Γερμανία του 1940, στα τάγματα ασφαλείας ή στη Χούντα των συνταγματαρχών είναι αναμενόμενες. Γιατί τέτοιες ενασχολήσεις είναι κατά βάθος βολικές, καθησυχαστικές. Εν πάση περιπτώσει, πάρτε το δίχως απόδειξη: ενισχύουν την αγαπημένη τακτική της στρουθοκάμηλου όπως κάθε ανώδυνος ιστορικός ρεμβασμός.

Η ιστορία όμως δεν είναι ανώδυνη ενασχόληση με λυκειακού επιπέδου αφηγήσεις. Η ιστορία πρέπει να κόβει στα μυαλά μας, όσο κόβει και στην πραγματικότητα. Και η πραγματικότητα είναι σαφής: ο σημερινός ελληνικός φασισμός δεν είναι μια τετριμμένη επανάληψη της ιστορίας· δεν βρίσκει τους άμεσους προγόνους του στους συνεργάτες των Γερμανών, αλλά στις εξελίξεις της δεκαετίας του '80 και του '90. Δεν εμφανίστηκε για τελευταία φορά το 1967, αλλά μόλις χθες. Δεν αφορά τους κομμουνιστές και τους Εβραίους, αλλά τους μετανάστες εργάτες και στο μέλλον και άλλους.

Ξαναγυρίζουμε λοιπόν στον παράδοξο τίτλο μας: Στα όσα ακολουθούν θα καταδυθούμε στην πρόσφατη, την πολύ πρόσφατη ιστορία της ελληνικής κοινωνίας με στόχο να καταδυθούμε στο μέλλον της. Θα εντοπίσουμε τον ελληνικό φασισμό στις ρατσιστικές «επιτροπές κατοίκων», στην ιδεολογία και τα υλικά συμφέροντα του Έλληνα νοικοκύρη. Επίσης στα σχέδια και τις στρατηγικές του ελληνικού κράτους. Θα ανακαλύψουμε τα βάθη στα οποία μπορεί να φτάσει αυτή η διαδικασία στους καιρούς της κρίσης. Και θα φανταστούμε ένα ακόμη πιο ζοφερό μέλλον.

Αλλά δεν θα μείνουμε εκεί. Πραγματικά, δεν υπάρχει πιο άχρηστο πράγμα από την ιστορία που μένει στο επίπεδο της καταγραφής. Πρέπει να διδασκόμαστε από την ιστορία, όχι όμως για να επαναλάβουμε αυτολεξί τις «επιτυχίες» και να αποφεύγουμε τα «σφάλματα». Ίσως μάλιστα το βασικό πράγμα που μπορεί να διδαχθεί κανείς από την ιστορία να είναι το ακριβώς αντίθετο: μέθοδοι αποφυγής των επαναλήψεων.

Αν τελικά καταφέρουμε να αποφύγουμε τις επαναλήψεις δεν ξέρουμε. Το σίγουρο είναι ότι η ενασχόληση με την πραγματική πρόσφατη ιστορία του

ελληνικού φασισμού, αφού μας δείξει τις κοινωνικές ρίζες του, αφού μας δείξει τα βάθη στα οποία μπορεί να φτάσει, αφού μας δείξει τις κατά τα άλλα υπεράνω πασης υποψίας πρακτικές του, μπορεί να καταλήξει σε χρήσιμα διδάγματα.

Η δομή μας λοιπόν έχει ως εξής: εντοπίζουμε τις κοινωνικές βάσεις του σημερινού φασισμού στις ρατσιστικές επιτροπές «κατοίκων». Σκιαγραφούμε το υποκείμενο που τις επανδρώνει, την ιστορία του και τα συμφέροντά του. Περιηγούμαστε στην ιστορία της επιτροπής κατοίκων του Αγίου Παντελεήμονα γιατί μάς φαίνεται πως πρόκειται για την πιο κραυγαλέα μέχρι στιγμής σχετική περίπτωση, σηματοδομένη καθώς είναι από την ανάμειξη του ελληνικού κράτους. Συνεχίζουμε με την περίπτωση της ανάπτυξης του κοινωνικού ρατσισμού στην περιοχή του Μοσχάτου και του Ταύρου για να συμπεράνουμε ότι οι επιτροπές κατοίκων είναι διαδικασίες ιστορικές που ως τέτοιες περνούν από προηγούμενα στάδια ανάπτυξης, κατά τη διάρκεια των οποίων είναι πολύ περισσότερο ευάλωτες απ' όσο μπορεί να συμπεράνει κανείς κοιτάζοντας τις πιο λαμπρές στιγμές τους. Και τελειώνουμε προτείνοντας τι μπορεί να γίνει σήμερα εναντίον τους, επιδεικνύοντας παράλληλα ορισμένες από τις προτάσεις μας που έχουν ήδη εφαρμοστεί με διάφορους βαθμούς επιτυχίας.

Λέμε «διάφορους βαθμούς επιτυχίας» και το εννοούμε. Ξέρουμε καλά τις δυνατότητες και τις αδυναμίες μας, πρακτικές και διανοητικές. Ξέρουμε το ύψος του εχθρού που σηκώνεται εμπρός μας. Δεν ελπίζουμε στον θαυμασμό που δεν μάς αξίζει, αλλά να ωθήσουμε και άλλους να υιοθετήσουν παρόμοιες εκτιμήσεις. Σήμερα, όπως και το 1940, η έκπληξη που τα όσα συμβαίνουν είναι «ακόμη και σήμερα» εφικτά δεν έχει καμία αξία. Η παραλυτική, μα τόσο οικεία, σήμερα αίσθηση του ανίσχυρου της κάνει επάξια παρέα. Είναι αυτή η αίσθηση που πρέπει να ξεπεραστεί. Το συντομότερο δυνατόν.

Τσόντα-μπάλα-lifestyle η άλλη όψη του Sieg Heil!

Η κουλτούρα του νέου μικροαστού χτίζει κομμάτι-κομμάτι το σύγχρονο φασισμό.
Σύνθημα σε τοίχο (σχετικά ανορθόγραφο...)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Γέννηση και εξέλιξη του νέου μικροαστού

Προτού ξεκινήσουμε να αφηγούμαστε τα χρονικά που ακολουθούν, θεωρούμε απαραίτητο να προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τον κύριο πρωταγωνιστή τους: το υποκείμενο, ή καλύτερα τα μυριάδες ατομικά υποκείμενα που εδώ και τρεις δεκαετίες ξεπήδησαν, διαμορφώθηκαν και μεγαλούργησαν με το πέρασμα των χρόνων, διαμορφώνοντας ταυτόχρονα και την ελληνική κοινωνία. Και νομίζουμε ότι ο καλύτερος τρόπος να περιγράψουμε αυτό το υποκείμενο είναι μια (πολύ σύντομη είναι η αλήθεια) ιστορία του.

Το ακριβές σημείο μηδέν αυτής της ιστορίας είναι δύσκολο να βρεθεί, τουλάχιστον όσο δύσκολο είναι να βρίσκει κανείς σημεία έναρξης και λήξης ολόκληρων ιστορικών κύκλων. Μπορούμε πάντως να κάνουμε μια προσπάθεια, εστιάζοντας σε δύο σημεία – το ένα είναι ιστορικό και το άλλο γεωγραφικό. Ή αλλιώς ο δυτικός κόσμος και οι τεράστιες κοινωνικές αλλαγές που συνέβησαν στις δεκαετίες του '60 και του '70 αφενός και αφετέρου η ελληνική κοινωνία και οι αλλαγές που υπέστη από τη μεταπολίτευση και μετά.

1.1. Από τις συλλογικές επιθυμίες στην ατομική κατανάλωση εμπορευμάτων

Ήταν λοιπόν κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του '60 και του '70 που ο δυτικός (και όχι μόνο) κόσμος συγκλονίστηκε από αναρίθμητες εξεγέρσεις που στο σύνολο τους αποτέλεσαν μια τεράστια κοινωνική έκρηξη. Έκρηξη που ανάμεσα σε όλα τα άλλα αφορούσε και μια ανταρσία των επιθυμιών. Αν μη τι άλλο, αυτή η ανταρσία αποδείκνυε την (συνειδητή ή ασυνειδητή) προσπάθεια μεγάλων κομματιών του πληθυσμού, της νεολαίας, του προλεταριάτου, των περιθωριακών, να αποσπάσουν τις επιθυμίες τους από τις νόρμες και τις προσταγές του καπιταλιστικού τρόπου ζωής. Να επαναποθετήσουν τα θέλω τους έξω από και ενάντια στη σχέση κεφάλαιο. Αυτή η σχέση βρέθηκε αντιμέτωπη με οργα-

νωμένες και μαζικές αρνήσεις που γονιμοποίησαν κάθε πεδίο του κοινωνικού: από την άρνηση της εργασίας και τη σεξουαλική χειραφέτηση, μέχρι τα κινήματα των γυναικών, των φοιτητών, των ομοφυλόφιλων, των μαύρων, και τις διάχυτες συμπεριφορές καθολικής αμφισβήτησης. Με γοργούς ρυθμούς η απόρριψη του καθωσπρεπισμού σε όλες του τις μορφές δημιούργησε ένα κλίμα διάχυτης ανομίας που υπέσκαπτε τα ιερά θεμέλια του καπιταλισμού.

Απέναντι σε αυτή την γενικευμένη, οργανωμένη αλλά και ανοργάνωτη, ανταρσία, τα αφεντικά δεν έμειναν με σταυρωμένα χέρια. Δεν θα μπορούσαν άλλωστε, αφού ετίθετο άμεσα θέμα επιβίωσης τους. Η απάντησή τους είχε δυο όψεις: από τη μια οι οργανωμένες αρνήσεις και οι εκφράσεις τους στο δρόμο δοκίμασαν την άγρια κρατική καταστολή -συλλήψεις και προβοκάτσιες- κι η οργάνωση στο χώρο δουλειάς επανασυναρμολογήθηκε όχι με βάση το φορντικό εργοστάσιο, αλλά την αποκέντρωση του. Από την άλλη, η διάχυτη έκρηξη των επιθυμιών απαντήθηκε με την παραγωγή εμπορευμάτων για κάθε επιθυμία. Ταυτόχρονα ξεκίνησε η ιδεολογική αντεπίθεση που διατυμπάνιζε ότι «δεν υπάρχει κοινωνία, υπάρχουν μόνο τα άτομα και οι επιθυμίες τους», οι οποίες δεν μπορεί παρά να είναι ατομικές. Στο «θέλουμε τα πάντα και τα θέλουμε τώρα» τα αφεντικά απάντησαν με το «αγόρασε ό,τι θές και αγόρασε το τώρα». Μετέτρεψαν τα συλλογικά «θέλω» σε ατομικές καταναλωτικές έξεις και απολαύσεις, ικανοποίησαν την συλλογική επιθυμία για την ουτοπία προσφέροντας καταναλωτικούς παραδείσους και επαναστατικά προϊόντα. Η νέα ελευθερία κατέκλυσε τον δυτικό κόσμο μέσα σε αστραφτερά περιτυλίγματα και ατομικές συσκευασίες. Ήταν μια ελευθερία που έπρεπε να καταναλώνεται, και μάλιστα να καταναλώνεται ατομικά. Όπως το έθεσαν κάποιοι παλαιότερα:

Ο καπιταλισμός απάντησε στην ανταρσία των ναρκωτικών με περισσότερα ναρκωτικά, στη σεξουαλική απελευθέρωση με τσόντες, παιδική πορνεία και σεξοτουρισμό, στη γυναικεία απελευθέρωση με τεχνητή γονιμοποίηση και γυναικεία καριέρα, στην απέχθεια στη ρουτίνα με extreme sports, στην απέχθεια στη δουλειά με τον ατομισμό της καριέρας και το περιθώριο του part time. Απονεύρωσε και τυποποίησε την επιθυμία και της έβαλε τιμή για να την καταστήσει ακίνδυνη.²

Αυτή ήταν η αντεπανάσταση του κεφαλαίου. Μια αντεπανάσταση που κατάφερε να εξουδετερώσει ιδεολογικά, πολιτικά και υλικά τον συλλογικό της εχθρό. Παράλληλα όμως κατάφερε και κάτι άλλο. Να καταστρέψει την μέχρι τώρα ιδεολογία των συμμάχων του. Κατέστρεψε την κυρίαρχη ιδεολογία που για αιώνες η αστική τάξη ασπαζόταν ως εργαλείο αλλά και ως πίστη. Και αυτή ήταν η (προ-

2 Από το εισηγητικό κείμενο που συνόδευε την ομώνυμη εκδήλωση της συνέλευσης ενάντια στην ειρήνη «security – ιδιωτική αστυνομία», Γενάρης 2006.

τεσαντική) ηθική, η ηθική που πρότασε την πυρηνική οικογένεια ως βασική οικονομική και κοινωνική μονάδα και την εργασία ως το μέσο πλουτισμού, αυτής της μοναδικής απόδειξης μιας προεξοφλημένης θέσης στον χριστιανικό παράδεισο. Ήταν μια ηθική που πρότασε την νομιμοφροσύνη ως την μοναδική εγγύηση για την ασφάλεια. «Λεφτά και ασφάλεια», οι δύο βασικές συνθήκες που προεξοφλούν την επιβίωση, την αναπαραγωγή και άρα την διαίωνιση της αγίας οικογένειας.

Ε, λοιπόν, αυτή η ατομική θεώρηση του κόσμου, η ιδέα δηλαδή ότι ο κόσμος είναι μια ατελείωτη παρέλαση απολαύσεων με τη μορφή εμπορευμάτων τα οποία καρπώνεται όποιος μπορεί και φτάνει, οδήγησε και στην θεώρηση της κοινωνίας ως ένα σύνολο ατόμων που βρίσκονται σε διαρκή καθολικό πόλεμο αναμεταξύ τους. Εδώ ο Χομπς συναντά την υπέρτατη δικαίωση: όλοι εναντίον όλων με βασικό νόμο το δίκαιο του ισχυρότερου. Το τρίπτυχο θρησκεία-οικογένεια-εργασία που διαμόρφωσε, στήριξε, και σφυρηλάτησε την βασική οικονομική μονάδα της κοινωνίας, την πυρηνική οικογένεια είχε πλέον καταρρεύσει. Στη θέση της αναδύθηκε μια κοινωνία, στο επίκεντρο της οποίας τοποθετήθηκε ο βασιλιάς Άτομο. Η επιβίωση και η ικανοποίηση κάθε επιθυμίας του με οποιοδήποτε κόστος (για τους άλλους), γέννησε ένα επιπλέον –απαραίτητο- ιδεολόγημα· το ιδεολόγημα της ασφάλειας. Ώστε τα Άτομα είχαν ανάγκη από μια ασφάλεια ατομική, ιδιωτική.

1.2. Από τον εμφύλιο στην εθνική αντίσταση και από το γιατί στο χρηματιστήριο

Όσα περιγράφουμε παραπάνω σκιαγραφούν τη γενικότερη κατάσταση στον δυτικό κόσμο, δεν είναι όμως ικανά να εξηγήσουν και να αναλύσουν τι συνέβη στην ελληνική κοινωνία.

Η παγκόσμια έκρηξη βρήκε το ελληνικό κράτος με μια στρατιωτική δικτατορία να κάνει κουμάντο μέχρι το 1974. Το κράτος που προέκυψε κατόπιν διέλυσε μια επταετία που συνταράχθηκε από πολιτικές και εργατικές διεκδικήσεις. Θα εστιάσουμε σε δύο σημαντικές αλλαγές. Η μία είναι η ανακαχή που κήρυξε η οργανωμένη, και ήδη νομιμοποιημένη από το 1974, αριστερά με το κράτος της μεταπολίτευσης. Η περίοδος των αρχών της δεκαετίας του '80 σηματοδεύτηκε από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, τη συνθηκολόγηση της αριστεράς και τελικά τη συμμετοχή της στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Η αριστερά, από πολιτικός εκφραστής της οργανωμένης εργατικής τάξης μετατράπηκε ολοφάνερα σε διαμεσολαβητή μεταξύ της τελευταίας και του κεφαλαίου. Δεν ήταν λοιπόν περιέργο που η ιστορία του εμφυλίου πολέμου μετονομάστηκε με τον καιρό σε ιστορία της εθνικής αντίστασης.

Το δεύτερο σημείο στο οποίο εστιάζουμε είναι το πέρασμα της ελληνικής κοινωνίας από την κουλτούρα της φτώχειας στην κουλτούρα του πλούτου. Όσα περιγράψαμε ως αντεπίθεση των αφεντικών διεθνώς, συνέβησαν και στην Ελλάδα, με τη σχετική καθυστέρηση που δικαιολογεί η περίοδος της δικτατορίας και με τις ιδιαιτερότητες που αναλογούν στην ελληνική περίπτωση. Σε γενικές γραμμές πάντως, δούλεψε ο ίδιος μηχανισμός με όμοια αποτελέσματα. Η οικονομική ανάπτυξη που χαρακτήρισε τα χρόνια της χούντας, η ταξική ανέλιξη ευρύτατων στρωμάτων του πληθυσμού στη ζηλευτή κατάσταση του μικροϊδιοκτήτη και οι ανάλογες ιδεολογίες που γεννήθηκαν και κυριάρχησαν σημάδεψαν την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας. Η ντόπια κοινωνικο-οικονομική μονάδα, η ελληνική πυρηνική οικογένεια κατέρρευσε. Μαζί της πέθανε το ιερό τρίπτυχο «πατρίς, θρησκεία, οικογένεια» και κατ' επέκταση όλο το μικροαστικό ιδεολόγημα. Ήταν μια παταγώδης κατάρρευση που έψαχνε αντικαταστάτη. Ένα νέο τέρας όφειλε να γεννηθεί, κι έτσι πράγματι συνέβη: ο νέος μικροαστός ήταν η κατάλληλη ατομική φιγούρα της νέας εποχής.

1.2.α Το Άτομο και η (κανιβαλική) απόλαυσή του

Το σκυλάδικο της ελληνικής επαρχίας είναι ένα κομβικό σημείο αποκρυστάλλωσης και δράσης για τη φιγούρα του νεοέλληνα (οικογενειάρχης και μη). Μετά την κατάρρευση του ιδεολογικού τριπτύχου η φιγούρα που περιγράψαμε βρέθηκε με την επιδότηση στο χέρι ως φρέσκο χρήμα και τον τσαμπουκά του «είμαι ο γαμάω» ως φρέσκια ιδεολογία· και διέπρεψε. Φιγούρα που γλαφυρότατα περιγράφεται στο βιβλίο του Θανάση Αλεξανδρή «αυτή η νύχτα μένει»:

Κάθε φορά που έρχεται καινούρια φουρνιά, οι συζητήσεις ανάβουν και τηλέφωνα σπάνε. Και όποιος πρόλαβε τον κύριο είδε. Μάλλον όποιος προλάβει και γαμήσει. Κάθε νεοφερμένη γίνεται μήλο της έριδος από τους καψούρηδες... και δώστου από πίσω ο σερβιτόρος προστακτικά: ανέβα γρήγορα στο τραπέζι του. Χόρεψε κανα τσιφτετελάκι... κι ανεβαίνει η γκόμμενα πάνω με το καυτό μίνι και λικνίζεται με τσαχπινιά και νάζι, υποσχόμενη πολλά. Και από κάτω ο μαλάκας που του έχουν πεταχτεί τα μάτια έξω από το μπανιστήρι, κοιτάζοντας όλο ευτυχία και χαρά τους γύρω του σα να τους λέει: Το μουνι αυτό είναι δικό μου. Σας την έφερα μπαγάσηδες. Εγώ ο δυνατός μάγκας...

Μάγκας και καψούρης που όμως φρόντιζε συχνά πυκνά να επιβεβαιώνει την θεωρία του πως ό,τι πλήρωσε του ανήκει:

Βιασμοί γυναικών της νύχτας έγιναν πολλοί. Δεκάδες μαρτυρίες κοριτσιών που πήγαν για φαγητό μετά τη δουλειά και τις βίασαν, πήραν τα

ρούχα τους και τις εγκατέλειψαν στις ερημιές, γυμνές, έτσι για να τις εξευτελίσουν³.

Μπορεί τα αποσπάσματα που παραθέτουμε να φαίνεται ότι περιγράφουν ατομικές ιστορίες και αφηγήσεις· μπορεί ο συγγραφέας τους, όντας τέκνο του καιρού του, να έχει αυτόν ακριβώς τον σκοπό. Παρόλα αυτά όμως, το βιβλίο καταφέρει κάτι πολύ περισσότερο. Καταφέρει να καταγράψει εμπειρικά ορισμένες σημαντικές εκδηλώσεις μιας καθολικής κοινωνικής μεταβολής που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80. Γιατί το πεδίο που περιγράφει ο Αλεξανδρής, το σκυλάδικο της δεκαετίας του '80 και τα υποκείμενα που το επάνδρωναν δεν ήταν περιθωριακά: ήταν μικρές εκφάνσεις της ευρείας οικονομικής και ιδεολογικής περιοχής που θα υποδεχόταν την καταναγκαστική πορνεία της δεκαετίας του '90. Για του λόγου το αληθές μπορούμε να ανατρέξουμε σε μια επιστημονική μελέτη για την εξέλιξη της πορνείας στην Ελλάδα που έγραψε ένας ακαδημαϊκός - ο Γρηγόρης Λάζος. Εκεί περιγράφεται η ίδια βαθιά κοινωνική αλλαγή, με πιο τεκμηριωμένο και όχι τόσο εμπειρικό τρόπο. Μιλώντας για την δεκαετία του '80 και τις αρχές της επόμενης ο Λάζος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η πορνεία στα αστικά κέντρα (και κυρίως στην Αθήνα) υπέστη βαθιές ποσοτικές⁴ και ποιοτικές⁵ αλλαγές. Η καινούρια συνθήκη που περιγράφει ο Λάζος ξεκινούσε από τους άνδρες πελάτες που ανικανοποίητοι πλέον με το

3 Θανάσης Αλεξανδρής, *Αυτή η νύχτα μένει*, εκδ. Οδός Πανός, 1994.

4 «Κατά την περίοδο 1990-2000 εκτιμάται ότι πραγματοποιήθηκαν συνολικά περίπου 201 εκατομμύρια μισθώσεις στην πορνεία στην Ελλάδα [...] Με βάση τα δεδομένα αυτά και το δεδομένο ότι κατά την περίοδο 1990-2000 θήτευσαν στην πορνεία στην Ελλάδα, γενικά, περίπου 85.000 άτομα, είναι δυνατό να δοθεί η γενική εκτίμηση ότι το μέσο εκδιδόμενο άτομο μισθώθηκε κατά μέσο όρο 2.370 φορές». [...] ο αριθμός των πορνικών μισθώσεων γενικά διπλασιάστηκε από το 1990 ως το 1994: από τα 7,8 εκατομμύρια έφτασε τα 15,6 εκατομμύρια ετησίως (αύξηση 100%). Τρία χρόνια αργότερα, το 1996, ο αριθμός των μισθώσεων του 1990 σχεδόν θα τριπλασιάζονταν, φτάνοντας τα 24 εκατομμύρια και σημειώνοντας αύξηση 205%» Γρηγόρης Λάζος «Πορνεία και διεθνική σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. 2. Ο πελάτης», εκδ. Καστανιώτη, 2001.

5 «...ο πορνοπελάτης ήταν αυτός που έπαιρνε τις τελικές αποφάσεις και έδινε τις εντολές – σε χρηματικούς όρους. Οι δικές του επιθυμίες ικανοποιούνταν – ακριβέστερα οι οικονομικά υποστηριζόμενες επιθυμίες του. Ο σωματέμπορος ανέλαβε να ορίσει το εφικτό. Ειδικότερα, ανέλαβε τα έξοδα και όλη τη βρώμικη δουλειά, εξ ολοκλήρου την ηθική μομφή και εξ ολοκλήρου την όποια δίωξη – με το αζημίωτο βέβαια. Στα όρια του εφικτού και με τα υλικά του εφικτού, η νέα πορνεία είναι μορφοποιημένη κατ'εικόνα και ομοίωση του πορνοπελάτη. [...] κατά την περίοδο 1990-2000, η εξαναγκαστική πορνεία αλλοδαπών γυναικών κατέστησε πλέον την πορνεία προσβάσιμη στον ανδρικό πληθυσμό βασικών κοινωνικών τάξεων στην σύγχρονη Ελλάδα. Και ευρύτερα: κατά την περίοδο 1990-2000, η εξαναγκαστική πορνεία αλλοδαπών γυναικών μετάβαλε την πορνεία στην Ελλάδα από πορνεία εκτόνωσης σε πορνεία απόλαυσης και συγχρόνως την κατέστησε προσβάσιμη στο σύνολο του ανδρικού πληθυσμού». όπ.π.

σκηνικό του οίκου ανοχής, την επαγγελματία πόρνη και το συγκεκριμένο κώδικα δεοντολογίας που έθετε όρια στην εργασία της αναζητούσαν «κάτι το διαφορετικό». Οι νέες ιδεολογίες ήρθαν κι έδεσαν με την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ και τη διαμόρφωση των εκεί «γυναικορucheών».

Με άλλα λόγια, το σκυλάδικο του Αλεξανδρή ήταν ώριμο ως προς τις προθέσεις ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Εκείνο που του έλειπε ήταν τα κατάλληλα εμπορεύματα. Οπότε λοιπόν, η καταναγκαστική πορνεία δεν διαμόρφωσε κανένα καινούριο υποκείμενο, αντίθετα μάλιστα ήρθε να καλύψει μια έτοιμη αγορά, που ασφικτιούσε περιμένοντας το καινούριο. Και διεύρυνε την υποτίμηση της σεξουαλικής εργασίας ως τις εσχαιές της ανθρωπίνης επιβίωσης και αξιοπρέπειας, για το υποκείμενο-πελάτη που όσο διογκωνόταν σε όγκο, τόσο μεταλλασσόταν σε ήθη. Το εύρος της διόγκωσης και η ποιότητα της μετάλλαξης αυτού του υποκειμένου γέννησε το νέο οικογενειάρχη, φιγούρα αποδεκτή σε όλα τα επίπεδα. Μετά από δύο δεκαετίες μπορούμε να δούμε αυτή την αποδοχή να διατυμπανίζεται δια στόματος του Υπουργού Υγείας Α. Λοβέρδου ως καθεστώς αδιαμφισβήτητο. Καθώς διαβάζουμε στην προσφιλή μας Καθημερινή:

Ο κ. Λοβέρδος κάλεσε τους άνδρες να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί και να μην προτιμούν τις παράνομα εκδιδόμενες γυναίκες, καθώς όπως είπε, «ο ιός του έιτζ μεταφέρεται δι' αυτής της οδού στην ελληνική οικογένεια. Ο Έλληνας πολίτης κινδυνεύει και μαζί με αυτόν κινδυνεύει και η οικογένειά του», υπογράμμισε. Αναφερόμενος στην επικίνδυνη συμπεριφορά που υιοθετούν άνδρες, σημείωσε ότι κάποιοι πληρώνουν περισσότερο τις παράνομα εκδιδόμενες γυναίκες για να συνευρεθούν μαζί τους χωρίς τη χρήση προφυλακτικού.⁶

Το υποκείμενο για το οποίο μιλάμε αναγνωρίζεται εδώ όσο πιο τυπικά γίνεται, και αναγνωρίζεται από τον κατεξοχήν αρμόδιο να μας πει τι είναι σήμερα η ελληνική οικογένεια. Γιατί τι θα έπρεπε να καταλάβουμε από μια τέτοια δήλωση; Πρώτον (και αναμενόμενο) ότι ο Υπουργός σε ένα ακόμα κομφοτένημα ρατσιστικού οχετού συμπεραίνει ότι οι παράνομα εκδιδόμενες γυναίκες είναι αξιωματικά και φορείς του AIDS και δεύτερον (και Ω! Τι έκπληξικ) ότι ο Έλληνας οικογενειάρχης του 2012 είναι όχι μόνο πορνοπελάτης, αλλά και μια φιγούρα που για την ατομική της απόλαυση δεν υπολογίζει το (έστω και φανταστικό) κόστος να κολλήσει τους πολυαγαπημένους της απογόνους με AIDS. Πρόκειται λοιπόν για ένα αληθινό, αληθινότατο υποκείμενο.

6 «Ραγδαία αύξηση κρουσμάτων έιτζ», Καθημερινή, 22-11-11.

1.2.β. Το Άτομο και η (ιδιωτική) ασφάλεια του

Για να περιγράψουμε σωστά την ιδεολογία του νέου μικροαστισμού και των φορέων της δε μπορούμε παρά να κοιτάζουμε την ιδεολογία της ασφάλειας. Στην δεκαετία του '80 λοιπόν⁷ (ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό της) μια νέα ιδεολογία αναδύθηκε. Δεν ήταν όμως δίχως τις υλικές της αποτυπώσεις. Μπορούμε να την περιγράψουμε ως την ιδεολογία που πλάι στην εξύμνηση του Ατόμου μεριμνά και για τη (μικρο)ιδιοκτησία του. Γιατί όλα κι όλα... Μπορεί η ηθική της εργασίας να πήγε κατά διαόλου, μπορεί η πυρηνική οικογένεια να μεταλλάχτηκε ώστε να επιβιώσει, αλλά το ιερό και πρωταρχικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας, αυτό το συνώνυμο της αστικής ελευθερίας από την εποχή του Λοκ ως τα σήμερα, δεν κλονίστηκε στο παραμικρό. Αντιθέτως, στους καιρούς που περιγράφουμε, καιρούς που ο πόλεμος όλων εναντίον όλων προμηνυόταν αδυσώπητος, γινόταν όλο και πιο σαφές ότι η ασφάλεια της ιδιοκτησίας έπαιρνε χαρακτήρα επιτακτικής ανάγκης.

Είναι συγκεκριμένα μετά το 1987 που κάθε λογής εταιρείες ιδιωτικής ασφάλειας αρχίζουν να ξεπετάγονται σα τα μανιτάρια. Μαζί τους εμφανίζονται και πληθαίνουν οι συναγερμένοι στα αμάξια και τις κατοικίες, όπως και τα περίφημα αυτοκόλλητα στις εισόδους των πολυκατοικιών. Να πως έβλεπε ο Ιός αρκετά χρόνια αργότερα το συγκεκριμένο ζήτημα:

...Οι ευφάνταστες απαγορευτικές (και απειλητικές) ταμπέλες που κοσμούν όλο και περισσότερα σπίτια, του είδους «ξένη μην τολμήσεις να πατήσεις την ιδιοκτησία μας» έχουν γίνει το απαραίτητο αξεσουάρ κάθε εισόδου. Όπως περίπου στο Φαρ Ουέστ. Κάτι σαν ξόρκι του κακού «Άλλου» και κάθε μιας από τις άπειρες καθημερινές απειλές που γεννά η μιζέρια της υποτιμημένης ζωής, αλλά και ο «μεγάλος αδελφός» στα δελτία των οκτώ. [...] Αφού το 'κανε ο γείτονας, γιατί όχι κι εμείς; Έτσι, χωρίς καμιά σκέψη. Φοβούνται τους κλέφτες (και όχι άλλο τους έχει υποδειχθεί - και αναλυθεί, επισταμένως- ως κίνδυνος από τους συλλόγους ληστευθέντων και αγανακτισμένων χουντοφασιστών), και τα βάζουν με τους πλασιέ και τους νεαρούς που μοιράζουν πίτσες. Οι ανασφαλείς πολίτες, αναρτώντας τις ανοησίες τους για την αποτροπή του δήθεν κύματος διαφημιστών και πωλητών, στην πραγματικότητα βρίσκονται ένα βήμα πριν την ενοικίαση φέις κοντρόλερ ή την μαζική αγορά δικάνων, χωρίς ωστόσο να τολμούν να το ομολογήσουν ή (ιδίως αυτό) να βάλουν το χέρι στην τσέπη για να αγοράσουν κατασταλτικά μέτρα και υπηρεσίες.⁸

7 Αυτή η χρονολογία μπορεί να ισχύει για την Ελλάδα, που όπως είπαμε η αναδιάρθρωση του καπιταλισμού ήρθε αρκετά αργότερα, αλλά σε διεθνές επίπεδο η ιδιωτική ασφάλεια γεννιέται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '60.

8 «Η πολυκατοικία-φρούριο», Ιός της ελευθεροτυπίας, Ελευθεροτυπία, 15/11/1998.

Χρειαζόταν πολλή έμπνευση για να συνδέσει κάνεις, όπως ο Ιός, την αγελαία συμπεριφορά του ατομιστή νοικοκύρη με τη «μαζική αγορά δικάνων»; Χρειαζόταν μήπως κάποια ειδική έφεση στην αντικοινωνικότητα; Όχι· χρειαζόταν απλά μάτια για να βλέπεις και μια κάποια γνώση της ιστορίας· κυρίως της ιστορίας του υποκειμένου που μεταλλάχθηκε στη μεταπολίτευση και εμφανίζεται σήμερα εμπρός μας ως κανίβαλος. Ίσως πάλι να χρειαζόταν λίγη παραπάνω προσοχή ή μία πολιτική διάραση ικανή να εντοπίσει τον μακρινό πρόγονο των επιτροπών κατοίκων του 2008 στο «σύλλογο Ελλήνων ληστευθέντων» του 1998. Διότι όταν στους καιρούς του πλούτου κολλιούνται μαζικά αυτοκόλλητα με διάφορων ειδών «απαγορεύεται» στην είσοδο, τι μπορεί να συμβεί στους καιρούς της σπάνης; Και όταν σε καιρούς ευδαιμονίας και ταξικής ανόδου οι προσπάθειες των φασιστών κατοίκων να οργανωθούν «ενάντια στο έγκλημα» απαξιώνονταν ως γραφικές, δεν είναι να απορούμε που σήμερα δρέπουμε τους λαμπρούς καρπούς αυτής της «γραφικότητας». Αν λοιπόν υπάρχει κάτι που πρέπει να κατάλαβουμε, είναι πως αυτή την «μελλοντική» εποχή των δικάνων είναι η εποχή μας. Διότι είναι βέβαια σωστό ότι η ιδεολογία της ασφάλειας σε ό,τι αφορά τον ιδιωτικό / δημόσιο χώρο (δηλαδή στο πεδίο όπου η κατανάλωση έπρεπε να εξελισσεται απρόσκοπτα) λειτούργησε στο έπακρο, και στο ιδεολογικό επίπεδο (δόγμα της πρόληψης), και στο υλικό (τεχνολογίες επιτήρησης και ελέγχου)· είναι όμως εξίσου σωστό ότι στον ιδιωτικό / ιδιωτικό χώρο η ιδεολογία της ασφάλειας εξελίχθηκε κάπως διαφορετικά. Για τους μικροαστούς και την μικροιδιοκτησία τους (αμάξι, σπίτι, εξοχικό κλπ) η ιδιωτική ασφάλεια δεν είχε πρωτεύοντα ρόλο. Σ' αυτά τα μικροσύμπαντα είχε γίνει σαφές πως ο καθένας ήταν υπεύθυνος διαφύλαξης της ατομικής του ιδιοκτησίας και ακόμα πιο σαφές πως είχε το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει κάθε μέσο. Η ελληνική επαρχία έδειξε το δρόμο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που συναντούσε.⁹

Αν μη τι άλλο μπορούμε να πούμε ακόμα πολλά για τη φιγούρα που αναδύθηκε στα απόνερα της ταξικής μας ήττας. Τί να πρωτοθυμηθούμε; Το lifestyle ως αποθέωση του απαστράπτοντος τίποτα που συνόδευε την τέλεια ανυπαρξία λόγου; Την κουλτούρα του υγιεινισμού και τα γυμναστήρια που ξεπετάχτηκαν σαν τα μανιτάρια; Την πλήρη απαξίωση της χειρωνακτικής εργασίας; Την «απελευθέρωση» των media και την εκρηκτική ανάπτυξη του κλάδου της διαφήμισης; Τους αριστερούς που τα στελέχωσαν; Την ιδεολογία της καριέρας; Την ιδέα

9 Δύο περιπτώσεις από τις πολλές: Νοέμβριος 1998: Ο Α. Γκουγκούσης σκοτώνει τον 20χρονο Αλβανό Α.Χοζολί, επειδή προσπάθησε να του κλέψει ένα άλογο. Κατόπιν μαζί με συγγενείς του επιχείρησε να κρύψει το πτώμα. Νοέμβριος 2000: Ο Τσαβαχίρ Κατσάνι, 22 ετών και ο 15χρόνος ομοεθνής του, Ριον δολοφονήθηκαν από έλληνα οπλοφόρο στο χωριό Γαλάτισσα Χαλκιδικής.

ότι όλοι μπορούμε να καταξιωθούμε ως μικρά αφεντικά, έστω και μόνο του εαυτού μας; Την ιδέα ότι η άνοδος στα εταιρικά ρετιρέ μπορεί - και επιβάλλεται - να γίνει πάνω στα πτώματα των «λιγότερο αποφασισμένων ή ικανών»; Την έμπρακτη συμμετοχή στη διόγκωση της μαύρης εργασίας και στον καταποντισμό των συλλογικών διεκδικήσεων; Ναι, θα μπορούσαμε -και θα έπρεπε -να θυμηθούμε αυτά και άλλα τόσα. Αλλά δυστυχώς θα ξεφεύγαμε από το σκοπό μας, που δεν είναι η ενδελεχής ανάλυση αυτού του υποκείμενου, παρά η αδρή σκιαγράφιση της φιγούρας του. Ως την απαραίτητη συνθήκη, τη βάση πάνω στην οποία οικοδομήθηκε όλο το κατασκεύασμα που ονομάζεται «επιτροπές κατοίκων».

Για να συνοψίσουμε: Καθόλη τη δεκαετία του '80 δημιουργήθηκε μια νέα κοινωνική συνθήκη. Μαζί της αναδύθηκαν νέες ιδεολογίες και τα φυσικά υποκείμενα που τις ενσωμάτωσαν. ΠΑΣΟΚ, νεοπλουτισμός, γκλαμουριά, χαϊλίκι και τσόντες σε βίντεο δια τους πτωχούς. Το «Κλικ» του Κωστόπουλου, η Σακελαρίου αντί για Καζαντζίδη, ο Αντρέας με τη Μιμή (η αποθέωση για τον ηγέτη που γαμάει την αεροσυνοδό μπορούσε να συγκριθεί μόνο με την αποθέωση του ηγέτη που είπε όχι στις βάσεις). Ιδού ο νέος μικροαστός. Εντωμεταξύ οι όροι εργάτες και εργατική τάξη εξέπεσαν σε κάτι μεταξύ απολιθώματος και απροσδιόριστου «κακού που μάς βρήκε» -σε κάθε περίπτωση κάτι μισητό και ελπίζουμε ξεπερασμένο που κανένας και καμία δεν θέλει να είναι. Η ταξική συνείδηση εν ολίγοις ήταν το αντίτιμο που πλήρωσε η ελληνική εργατική τάξη για να ξεχάσει τον εμφύλιο και να αγκαλιάσει τον μικροαστισμό. Κλείνοντας την πληγή του εμφυλίου, η εργατική τάξη συνθηκολόγησε, μικροαστικοποιήθηκε κι άρχισε να τσαλαβουτάει στην εθνική ενότητα, να αποτελεί μέρος του νέου εθνικού κορμού.

1.3. Τα χρόνια της εθνικής ευημερίας

Αυτή ήταν η ιδεολογική κατάσταση της ελληνικής κοινωνίας όταν κατέρρευσε το ανατολικό μπλοκ. Όταν λοιπόν οι πρώτοι μετανάστες εργάτες άρχισαν να στελεχώνουν κάθε πιθανή και απίθανη σκατοδουλειά του ελληνικού καπιταλισμού, κανένα κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας δεν αναγνώρισε στιδήποτε κοινό μαζί τους. Η αριστερά, όταν δεν εξέφραζε χλιαρό ανθρωπισμό, υιοθετούσε την επιθετική στάση του «μας ρίχνουν τα μεροκάματα», κι η εργατική τάξη που είχε απαρνηθεί την ίδια της την ύπαρξη (όσοι βέβαια δεν άδραξαν την ευκαιρία για να γίνουν μικροαφεντικά στις πλάτες των μεταναστών) τάχθηκε κάτω από τα λάβαρα της εθνικής ταυτότητας. Δεν ήμασταν πια ψωροκώσταινα, δεν ήμασταν φτωχοί... υπήρχε παντού η αλαζονεία της Ελλάδας που σηκώνει ανάστημα, η κουλτούρα του πλούτου. Η περίοδος συνοψιζόταν πολύ εύστοχα στις ατάκες του είδους «έχω τον Αλβανό να μου χτίζει το σπίτι, γαμάω καμιά Ρωσίδα, και έχω και τον γιο να σπουδάζει γιατρός, Α! Και η μακεδονία είναι Ελληνική

(ή θα μπορούσε να γίνει μισή Ελληνική και μισή Σέρβικη)». Ο νεοουσταθείς εθνικός κορμός, αυτός ο πολτός ατόμων, ύψωνε το ανάστημα του απέναντι σε δυο εχθρούς: στον εξωτερικό, εναντίον του οποίου, στήριξε πλήρως τα επεκτατικά σχέδια του ελληνικού κράτους, και στον εσωτερικό, τους μετανάστες εργάτες, για την πειθάρχηση του οποίου επιστράτευε κάθε πρόσφορο μέσο.

Η μόνη ίσως παραφωνία υπήρξε στα τέλη των '90s, όταν τα χωράφια (κληρονομιά στο χωριό) και οι οικονομίες στις τράπεζες σκοτώθηκαν εν μια νυκτί για να γίνουν τζόγος στο χρηματιστήριο. Το χρηματιστήριο υπήρξε ο συμβολικός θάνατος της ηθικής της εργασίας αλά ελληνικά. «Το γιατί, το πηλοφόρι, το μυστήρι» μετατράπηκαν σε μετοχές και ο τίμιος άνδρας που γινόταν άνδρας δουλεύοντας, αποδείκνυε πλέον τον ανδρισμό του το Σάββατο το βράδυ. Θα μπορούσε μήπως ο τελικός χαμός των χωραφιών να αποτελέσει κάποιου είδους προειδοποίηση; Μπα! Τα άλματα που είχαν γίνει παραήταν πλατιά, παραήταν υπαρξιακά για να αντιστραφούν. Στην ουσία, για αυτά τα νέα υποκείμενα δεν υπήρχε επιστροφή. Και έτσι τα χωράφια, αυτός ο τελευταίος δεσμός του νέου μικροαστού με την ταπεινή του προέλευση, κατέληξαν εκεί που τους άρμοζε. Παρόλη την αναστάτωση λοιπόν, η νέα χιλιετία βρήκε την νεοελληνική κοινωνία ακμάζουσα και έτοιμη για νέες περιπέτειες.

Και όντως, για το μεγαλύτερο μέρος της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα τίποτα δεν φαίνεται να διαταράσσει την ευδαιμονία αυτού του νέου ατομικού υποκειμένου, αυτή την περήφανη φιγούρα του μικροαστού με τα ατομικά του μικροσυμφέροντα και το τεράστιο Εγώ. Ούτε καν ο πόλεμος που ξέσπασε στη γειτονιά του. Ακόμη κι αν αυτός ο πόλεμος δείχνει ότι τα αφεντικά μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ και την αλλαγή συσχετισμών ισχύος έβαλαν μπρος το ξαναμοίρασμα του κόσμου με την γνωστή διαλεκτική μέθοδο του «θα σε φάω πριν με φας». Ακόμη κι αν σ' αυτόν τον πόλεμο συμμετέχει το ελληνικό κράτος. Ακόμη κι αν αυτός ο πόλεμος ισοπεδώνει ολόκληρες πόλεις και μετατρέπει εκατομμύρια άμαχους σε μετανάστες ή πτώματα.

Τελευταία έξαρση του νέου μικροαστού η εθνική υπερηφάνεια, που πλημμύρισε τον κόσμο του με το σόου της ολυμπιάδας. Άσχετα βέβαια που ό,τι είχε να κάνει με την τελευταία στήθηκε στην πλάτη των μεταναστών εργατών. Και δίχως κουβέντα για το αίμα που χύθηκε. Η άκρατη σιωπή των ντόπιων εργατών που ευθυγράμμισαν τα συμφέροντά τους με τα ντόπια αφεντικά ήταν ενδεικτική. Ήταν αυτή η εθνική υπερηφάνεια, η οποία νομιμοποίησε τα στίφη των εξαγωγισμένων που έλαβαν μέρος στο πογκρόμ εναντίον των Αλβανών μεταναστών την 4η Σεπτεμβρίου του 2004 (ένα μήνα μόνο μετά την ολυμπιάδα). Αν υπάρχει κανείς που δεν αντιλήφθηκε τότε το διάχυτο ρατσισμό ως βάση της εθνικής ενότητας και καύσιμο του μισανθρωπισμού, δε θα το αντιληφθεί ποτέ.

1.4. Η κρίση και ο νέος μικροαστός

Κάνουμε όλη αυτή την ιστορική αναδρομή γιατί αποτελεί την ιστορία των κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες γεννήθηκε και κυριάρχησε αυτό το νέο υποκείμενο, αυτός ο νέος ανθρωπολογικός τύπος. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε το πολύ κοντινό παρελθόν, να αντιληφθούμε το παρόν και να είμαστε έτοιμοι για το ζοφερό μέλλον. Και για να συνεχίσουμε θα πρέπει να αναφερθούμε στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν στα αστικά κέντρα (ειδικά στο κέντρο της Αθήνας) στο δεύτερο μισό της προηγούμενης δεκαετίας.

Δύο σημεία μας φαίνονται κομβικά: α) η δεύτερη φουρνιά μαζικής μετανάστευσης. Πρόκειται για μετανάστευση που δεν προέρχεται πια από τις γειτονικές χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ, αλλά κατά κύριο λόγο από τις χώρες όπου το ελληνικό κράτος συμβάλλει όσο μπορεί στον «πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία» β) τα αστικά κέντρα, που με τον καιρό έδωσαν υλική υπόσταση στο μηχανισμό παρανομοποίησης αυτών των μεταναστών. Είναι ένας μηχανισμός που εγγυάται ότι θα υπάρχει μια συνεχώς ανακυκλούμενη και πλήρως υποτιμημένη εργατική δύναμη, αποτελούμενη από παράνομους, και άρα χωρίς κανένα δικαίωμα, μετανάστες εργάτες.

Η φιγούρα λοιπόν, τη γέννηση και την πορεία της οποίας προς τη δόξα, προσπαθήσαμε να περιγράψουμε ως τώρα είναι εκείνη που σε όλη τη δεκαετία του 2000 μοιράστηκε το αστικό κέντρο με τους μετανάστες εργάτες. Μιλάμε για το αθηναϊκό κέντρο που στο μεγαλύτερο του μέρος, έχει μετατραπεί σε ένα τεράστιο στρατόπεδο συγκέντρωσης μεταναστών. Εκεί η στρατιωτικοποίηση της εργασίας των μεταναστών είναι ταυτόσημη με την καθημερινή υποτίμηση της ζωής τους. Πιο πάνω είπαμε ότι οι νέοι μικροαστοί από το 2000 και μετά μοιράζονται το κέντρο της πόλης με τους μετανάστες. Δεν εννοούμε φυσικά ότι επικρατεί κάποια αίσθηση συνύπαρξης και αμοιβαίας κατανόησης· εννοούμε ότι ο «ζωτικός χώρος» τον οποίο ο νέος μικροαστός χαράσσει για τον εαυτό του είναι ένα εμπόλεμο πεδίο με τρόπο διπλό: στο ίδιο πεδίο που ο νέος μικροαστός θα υπερασπίσει τα μικροσυμφέροντα του μέχρι θανάτου (των άλλων), το ελληνικό κράτος έχει χτίσει μια ευρεία ζώνη για να διαχειρίζεται τη στρατιωτικοποιημένη εργασία των μεταναστών.

Αυτό είναι που βλέπουμε να εξελίσσεται σαν ένα σύνολο ατομικών συμφερόντων· ένα εκρηκτικό μείγμα «κατοίκων»¹⁰ με ελληνική υπερηφάνεια και

10 Αυτό που είναι εκπληκτικό, αν δεν ήταν τόσο καθολικά κοινότυπο είναι ότι οι μετανάστες εργάτες που ζουν στο κέντρο δεν θεωρούνται "κάτοικοι" της περιοχής. Το κριτήριο δεν εξαντλείται στο ποιος ζει πού, αλλά επεκτείνεται και στην εθνικότητα και τα μικροσυμφέροντα (ή τα μεγαλοσυμφέροντα) στην περιοχή. Αυτή η μικρή αλήθεια θα έπρεπε να είναι και ο μοναδικός οδηγός σε όσους θέλουν να αντιτάξουν ανταγωνιστικό λόγο απέναντι στη φασιστικής έμπνευσης φλυαρία περί "κοινωνικής συνοχής" και "μη αφομοιώσιμων κομματιών".

έγνοια για την «πολιτισμική αναβάθμιση», μικροϊδιοκτητών που νοιάζονται για την αξία των ακινήτων τους, μαγαζατόρων που νοιάζονται για την πελατεία τους, και φυσικά εκείνων που και ως πρόσωπα και ως μηχανισμοί συμμετέχουν στην διαχείριση της εργασίας των μεταναστών: μάτσοι, μαφιόζοι, αφεντικά, δημοτικοί και κρατικοί υπάλληλοι. Παρακάτω μπορούμε να δούμε κάποιες από τις πιο συμπαθητικές τέτοιες φιγούρες και τα βάσανα τους όπως μας τα περιγράφει (πάλι) η Καθημερινή:

Ο Κώστας και η Μαρία μετακόμισαν στο κέντρο της πόλης λίγο μετά τον γάμο τους, το 2006. Νοίκιασαν ένα σπίτι πίσω από το Μουσείο. «Η ιδέα ήταν, λιγότερες μετακινήσεις με το αυτοκίνητο, περισσότερο περπάτημα. Άλλωστε, από πού αλλού μπορείς να θαυμάσεις αυτή τη θέα» λέει η Μαρία ανοίγοντας το παράθυρο του σαλονιού που «βλέπει» στην Ακρόπολη. Όμως τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν και τόσο ειδυλλιακά. «Πολλές φορές το βράδυ δεν μπορούσαμε να γυρίσουμε στο σπίτι γιατί οι δρόμοι ήταν κλειστοί λόγω επεισοδίων. Τα Χριστούγεννα καλέσαμε κόσμο και χρειάστηκε να περάσουν πάνω από τους ναρκομανείς που χτύπαγαν ενέσεις στην είσοδο της πολυκατοικίας. Το αυτοκίνητο μάς κοστίζει ένα σωρό χρήματα. Μετά τις τρεις φορές που μας έσπασαν τα τζάμια το βάζουμε σε γκαράζ». Κάθεται πάνω σε μια κούτα γεμάτη βιβλία. «Φεύγουμε, δεν γίνεται άλλο» λέει και στη φωνή της ξεχωρίζει ένας τόνος ενοχής. «Σε αυτή την περιοχή γεννήθηκα. Είναι κρίμα» (...)

...Ο Η. Π. μένει εδώ και περισσότερα από είκοσι χρόνια σε ένα δρόμο κάθετο στην πλατεία Αμερικής. «Πιστός» του κέντρου της πόλης, Έλληνας εξ Αιγύπτου, τον πρώτο καιρό γοητεύτηκε από την πολυπολιτισμικότητα της περιοχής. Τις γυναίκες με τις μαντίλες που πήγαιναν τα παιδιά τους στο σχολείο το πρωί, τους Πολωνούς εργάτες που περίμεναν στη στάση, τα μαγαζιά με τα παράξενα τρόφιμα... Όμως η λέξη που χρησιμοποιεί για να χαρακτηρίσει την κατάσταση που επικρατεί σήμερα είναι «χάος».

«Οι μετανάστες που μένουν τώρα εδώ δεν είναι αυτοί που ήταν άλλοτε. Δεν είναι νοικοκυραίοι, οικογένειες με παιδιά. Το βράδυ της Κυριακής στην πλατεία Αμερικής κάθονται πάνω από 300 άντρες, Σομαλοί, Νιγηριανοί. Όταν τους βλέπεις αρχίζεις να σκέφτεσαι ότι όλοι αυτοί ψάχνουν ένα τρόπο να βγάλουν χρήματα... Και δεν είναι καθόλου εύκολο σήμερα».

«Ηρθα εδώ το 2008, για να διευκολύνω τη ζωή μου, να είμαι κοντά στο γραφείο. Τώρα λέω να γυρίσω πίσω στη μαμά μου, στο Χαλάνδρι» λέει υπάλληλος του Δήμου Αθηναίων (...)¹¹

Το ζευγάρι που μετακόμισε σε διαμέρισμα με ειδυλλιακή θέα (σε μια εποχή που είναι αλήθεια ότι το κέντρο της Αθήνας ήταν ακόμα προορισμός νεαρών προοδευτικών μικροαστών με ανοχή, αν όχι έφεση, στην «πολυπολιτισμικότητα»), οπαδοί μιας κάποιας υγιεινής ζωής, με δουλειά στο κέντρο, αμάξι που «κοστίζει ένα σωρό χρήματα», και με αρκετή κουλτούρα, ώστε κάθε μετακόμισή του να περιλαμβάνει «κούτες γεμάτες βιβλία». Ο υπάλληλος του δήμου που μεγάλωσε στο Χαλάνδρι. Απόγονοι μιας γενιάς που παράτησε το κέντρο χρόνια πριν για μια πιο ήσυχη ζωή σε κάποιο προάστιο της πρωτεύουσας. Που εντυπωσιάζονται με την «πολυπολιτισμικότητα», αρκεί να έχει νοικοκύρηδες με παιδιά κι όχι νέους άντρες μετανάστες που κάθονται στις πλατείες. Κοιτάχτε όμως σύμπτωση! Οι «νέοι άντρες μετανάστες που κάθονται στις πλατείες» είναι ακριβώς το υποκείμενο που υπόκειται στην στρατιωτικοποίηση της εργασίας. Κι εδώ που τα λέμε αυτό είναι το υποκείμενο που σε όλους τους αιώνες της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης εκπλήρωνε το ρόλο της πιο υποτιμημένης εργατικής τάξης. Νέοι άντρες εργάτες και νέες γυναίκες εργάτριες χωρίς δικαιώματα και χωρίς υποχρεώσεις που να εμπίπτουν στο άμεσο ενδιαφέρον των αφεντικών. Εργάτες που συνήθως δεν κουβαλάνε μαζί τους περιττά στόματα. Που άρα δεν ανεβάζουν τα έξοδα των αφεντικών για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης-εργάτες σε ηλικία που υπόσχεται ανοχή σ' ένα περιβάλλον εντατικοποιημένης και στρατιωτικοποιημένης εργασίας.

Αυτή η νοσταλγία της μεταπολίτευσης, της πληθώρας των υλικών αγαθών και της σπάνης των ιδεών, που περιγράφεται στα παραπάνω είναι ένα βασικό χαρακτηριστικό του νέου μικροαστισμού στη τρέχουσα περίοδο της καπιταλιστικής κρίσης. Μας δείχνει ότι είναι απείρως δύσκολο για τον νέο μικροαστό να εγκαταλείψει την ιδεολογία που για τόσα χρόνια τον έθρεψε για να ανακαλύψει ξανά τον εργατικό εαυτό του. Οι ιδεολογίες που χτίστηκαν με κόπο και αίμα δεν πρόκειται να διαλυθούν αυτομάτως υπό τον ήλιο της κρίσης. Αντιθέτως, η αναμέτρηση με την πραγματικότητα θα συνεχίσει να εξελίσσεται, με έμφαση σε οτιδήποτε επιβεβαιώνει τις μέχρι τώρα επιλογές τους, σε ό,τι τους καθησυχάζει. Σε ό,τι τους καθησυχάζει ότι οι μοναδικοί που δεν ευθύνονται για την κατάντια τους είναι αυτοί οι ίδιοι. Κυρίως όμως θα συνεχίσει να εξελίσσεται με την προσφυγή σε οτιδήποτε – ιδεολογία, θεσμό, κατεύθυνση δράσης – μπορεί να εγγυηθεί τη βραχυπρόθεσμη παραμονή τους στον κόσμο των '90s. Με

11 «Ο φόβος διώχνει τους Αθηναίους από το κέντρο της πόλης», Καθημερινή, 06-10-11.

λίγα λόγια, οι νέοι μικροαστοί δεν οραματίζονται, ούτε και οργανώνουν μια επιστροφή στον κόσμο του '70, τον κόσμο που καταστράφηκε. Αυτό που κάνουν είναι να ψάχνουν άγκυρες, να ψάχνουν κατευθύνσεις που να συνάδουν με τις μέχρι τώρα επιλογές τους: ψάχνουν ψευδείς ή αληθείς διεξόδους από το υλικό στρίμωγμα. Και όπως θα δούμε παρακάτω, ψάχνουν κάποιον να τους οργανώσει.

Αυτή λοιπόν η συνθήκη είναι που τους αναγκάζει να δημιουργήσουν συμμαχίες, να οργανώσουν τον διάχυτο ρατσισμό τους προς όφελος των μικροσυμφερόντων τους, να συγκροτήσουν επιτροπές «κατοίκων». Τέτοιες συμμαχίες δεν εμφανίζονται ούτε μόνο στο κέντρο της Αθήνας, ούτε με την υπόσχεση συνέχειας που κρύβει η ταμπέλα «επιτροπή». Παρόλα αυτά η ικανότητα να αισθάνονται τον κίνδυνο και να ανακαλύπτουν σύμμαχους με παρόμοια συμφέροντα που κινδυνεύουν διαφαίνεται π.χ. στην περίπτωση του Δεκέμβρη του 2008. Αντιγράφουμε από το περιοδικό *Antifa*, τεύχος 14, 12/2009:

...Να θυμηθούμε ορισμένες σκοτεινότερες πλευρές της αντιμετώπισης της περσινής εξέγερσης. Ας πούμε τη νυχτερινή κινητοποίηση των συμμοριών των Πατρινών φασιστών -επικεφαλής ο διοικητής της ασφάλειας Πάτρας με πολιτικά και κράνος μοτοσυκλέτας. Ας πούμε το συνήθως χαμηλών τόνων παρακράτος της Θράκης να βγαίνει από κάθε κοινωνική τρύπα και να κλείνει κόσμο μέσα στο πανεπιστήμιο. Ας πούμε τους μαγαζάτορες της Λαμίας να περιμένουν οπλισμένοι στις πόρτες των μαγαζιών τους. Ας πούμε τις διώξεις μαθητών με τον αντιπρομοκρατικό στη Λάρισα. Ας πούμε τις εκκλήσεις για ενεργοποίηση του στρατού.

Ήταν δηλαδή μεσούσης της εξέγερσης που συστάθηκαν πρόσκαιρες συμμαχίες μεταξύ φασιστών με τη βούλα, μπάτσων, μαγαζατόρων, μπράβων, νοικοκυραίων, οικογενειάρχων και του ελληνικού κράτους. Συμμαχίες που αντιπαράτέθηκαν, κάποιες φορές και με το όπλο στο χέρι, στα εξεγερμένα κομμάτια αυτής της, έστω και για λίγο, διχασμένης κοινωνίας. Και αυτή είναι μια πώλωση που όσο περνάει ο καιρός θα εντείνεται, και αυτό είναι κάτι που τουλάχιστον τα αφεντικά το ξέρουν και πράττουν αναλόγως. Να τι έγραφε ένα χρόνο μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη η Καθημερινή

Είναι εξαιρετικά πιθανό πως μετά το συναισθηματικό «αριστερόστροφο» ξέσπασμα του Δεκεμβρίου θα εκδηλωθεί μία «δεξιόστροφη» κίνηση της μεσαίας τάξης που έχει θορυβηθεί από τις συνεχείς ταραχές, τη νέα τρομοκρατία

αλλά και την επικείμενη οικονομική κρίση. Και το ζήτημα είναι ποιος θα καρπωθεί τα οφέλη από τη νέα μετακίνηση του εκκρεμούς...¹²

Ε, λοιπόν περί αυτής της «δεξιόστροφης» κίνησης, αυτής της μετακίνησης του εκκρεμούς, που παρόλα τα λεγόμενα του καθόλου τυχάρπαστου εκπροσώπου των αφεντικών, δεν περιορίζεται στη μεσαία τάξη, μιλάμε παρακάτω. Για την υλικοποίηση της, την οργάνωση της και τα αποτελέσματα της μέχρι τώρα. Και μιλάμε και για την έλλειψη μιας σοβαρής αντίρροπης κίνησης. •

12 «Καθαρά λόγια», Καθημερινή, 11-01-09.